

Alenka Rot Vrhovec
OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana

VKLJUČEVANJE BRALNE ZNAČKE V ŠOLSKI VSAKDANJIK

Bralna značka lahko postane del šolskega vsakdanjika. Z njo vzgajamo bralca, govorca in poslušalca. S skrbno načrtovano aktivnostjo dosežemo različne učne cilje in iz dneva v dan omogočimo otrokom stik s knjigo ter ugodje ob njej. Sodelovanje učitelja, učencev in staršev je v prvih dveh razredih osnovne šole, ko večina otrok šele vstopa v bralni svet, neobhodno potrebno.

Reading badge can become part of everyday school life. It is a means of educating readers, speakers and listeners. Different learning goals can be reached through carefully planned activities, and children can be provided with the regular pleasure of reading. Cooperation of teacher, pupils and parents in the first two classes of elementary school, when most children are only just entering the world of reading, is indispensable.

1 Uvod

Bralna značka je dejavnost, ki združuje otroke, starše in učitelje. Je veliko več kot reklama za branje in dejavnost, s pomočjo katere oblikujemo bralca. Z njo lahko vzgajamo, ne samo bralca, temveč tudi govorca in poslušalca. Gre za dolgoročno naložbo, s katero si otroci razvijajo jezikovne sposobnosti, ki pa so pomemben in zelo vpliven dejavnik na izobraževalno in tudi poklicno uspešnost.

Učni načrt predpisuje ogromno učnih ciljev, ki jih je na prvi pogled skoraj nemogoče vse doseči. Kljub tej obširnosti pa se s smiselnim povezovanjem in premišljeno organiziranimi aktivnostmi da realizirati skoraj vse.

Čas prinaša spremembe in monotonost kliče po novih pristopih. Da si sodoben otrok želi ponavljajoče dejavnosti, ga mora ta pritegniti, pri njej se mora dobro počutiti oziroma v njej uživati.

Odhod v šolo gotovo pomeni v življenju otroka veliko spremembo – novo, neznano okolje je za marsikoga stresno. Učitelji lahko z metodami in oblikami dela na začetku učnega dneva bistveno vplivamo na otrokovo počutje in pripravljenost za delo. Poslušanje pravljic oziroma pravljičice same po sebi otrokom lahko pomagajo premagati marsikatero težavo.

2 Bralna značka malo drugače

Na osnovni šoli, kjer poučujem, vodimo bralno značko na razredni stopnji razredničarke, vsaka v svojem oddelku. Način preverjanja branja in oblike motivacije so posledica avtonomne odločitve posameznic.

Vstop v devetletko in prihod mlajših otrok v šolo sta bila odločujoča vzroka, ki sta prebudila razmišljanje, kako naj predružačim preverjanje prebranih knjig za bralno značko. Poleg tega so me v novo obliko dela silili mnogoštevilni učni cilji in izkušnje, ki so pokazali sledeče:

- v predbralnem obdobju je potrebno s sistematično in premišljeno obliko dela čim bolj motivirati otroke za knjige in branje,
- potrebno je (ponovno) spodbuditi starše, da nadaljujejo oz. začnejo s kontinuiranim branjem otroku in to počnejo, dokler si otroci želijo,
- otroci imajo premalo večminutnih samostojnih govornih nastopov, pri katerih bi pridobivali jezikovne veščine,
- celourne govorne vaje so za otroke predolge in dolgočasne, prav tako kot ponavljajoče se teme.

Tako se je izoblikovala ideja o TV medvedu. TV, ker je pač otrokom ljub medij, in medved, ker so si učenci izbrali za oddelčni znak medveda. Razredno gledališče nam je služilo za ekran. Njegova vloga pa je bila več kot samo to. Z njegovo pomočjo so se otroci postopno navajali na zahteve ustreznega govornega nastopanja. Otrokom je dajal večji občutek varnosti, za njim so se počutili prijetneje.

V dejavnosti je sodeloval celoten trikotnik (učiteljica, učenec/-ka in starši). Med udeleženci je potekala direktna in indirektna komunikacija. Bila sem organizatorica dejavnosti, otrokova svetovalka pri izbiri knjig, spodbujevalka, posredovalka pisnih in ustnih povratnih informacij učencem in staršem.

Starši so pomemben člen, brez katerega bralna značka v prvih dveh letih šolanja ne more potekati. Potrebno jih je bilo seznaniti z njihovimi vlogami, jih navdušiti za naloge in jih med samim procesom podpirati. Tudi oni so imeli več vlog, in sicer vlogo spodbujevalca, svetovalca pri izbiri literature, bralca, pomočnika pri zapisu podatkov o knjigi in poslušalca. Najprimernejši čas za ozaveščanje pomembnosti njihovega branja otroku in pomoči pri obnavljanju prebrane vsebine je bil prvi roditeljski sestanek, saj so na njem ponavadi zbrani starši vseh učencev.

Tudi z učenci se je bilo potrebno pogovoriti, čemu je dejavnost namenjena, kako naj bi izgledala, kaj se od njih pričakuje. Z otroki smo skupaj oblikovali kriterije in pravila (npr. govorno nastopanje pred občinstvom vselej nagradimo z aplavzom; poslušamo govornika, ki mu po potrebi pomaga učiteljica). Učenec je vsebino prebrane knjige v šoli pripovedoval ob ilustracijah, ki jih je sproti kazal poslušalcem.

Otroci so različni govorci. Nekateri sprva govorijo pretiho, nerazločno in nesproščeno. Ilustracije že same po sebi otroku poslušalcu govorijo vsebino in ga miselno ter čustveno angažirajo, tako da slabše govorne sposobnosti pripovedovalca v veliki meri zabrišejo.

Otroci pridobivajo v procesu pomembne izkušnje, jezikovno napredujejo, uživajo v ugodju, ki ga doživljajo ob branju s starši, ob doživljajskem pripovedovanju vrstnikov, ob aplavzu in pozitivno naravnani učiteljini ustni povratni informaciji.

Otroci so po branju doma poustvarjali in v risanko narisali ilustracijo. V šoli so ob njej prejeli pečat in pisni komentar o govornem nastopu. Sestavljen je bil iz

pohvale in priporočila ali nasveta za nadaljnje delo. Z njm so dobili kratko povratno informacijo tudi starši. Njegova vsebina je zanimala večino otrok. Pogosto je komentar služil za analitičen pogovor med njimi in starši.

Med procesom bralne značke sem imela možnost večkratnega kontinuiranega spremljanja posameznikovega govornega nastopa z vnaprej pripravljeno temo, in sicer, kako govori (naravno, zorno, razločno, samostojno, smiselno, doživeto, s primerno hitrostjo, z ustrezno strukturiranimi povedmi), kako bogat besedni zaklada uporablja ... Spoznala sem učenčeve sporazumevalne sposobnosti na področju govorjenja. Opažanja sem sproti zapisovala. Zapiski so mi služili za natančnejšo predstavitev otrokovega dela, napredka, težav in za smernice pri načrtovanju nadaljnjega dela, za povratno informacijo staršem na govorilnih urah in za zapis opisnih ocen.

Zaradi vsakodnevnega ponavljanja je dejavnost prerasla v navado. Na oglasni deski pred razredom sta viseli preglednici (z datumi tekočega in prihajajočega meseca). Starši so po dogovoru z otroki vanje zapisali učenčevo ime. Za predstavitev knjige je prišel vsak na vrsto približno enkrat mesečno. V primeru, da je bil otrok na dan predstavitve odsoten, sva se dogovorila za drugi datum. Bralna značka na ta dan ni odpadla, le vlogo pripovedovalke sem prevzela jaz. Za spremembo in popestritev sem se na pustni dan oblekla v kostum Obutega mačka in v prvi osebi pripovedovala vsebino Grimmovih pravljic. Za občasna 'nadomestila' so mi prišle prav tudi kasete oz. zgoščenke.

Za nagrado z motivacijskim učinkom smo imeli pečat, nalepko ali delček slike, ki si jo/ga učenec odtisnil/prilepil na plakat, ki visi na steni v razredu.

Nekateri otroci – poslušalci so po končanem poslušanju svoje doživljanje spontano izražali (nekateri z mimiko, drugi besedno) ali pa so molčali in mnenje zadržali zase. Sledila je kratka učiteljičina evalvacija: pohvala, spodbuda in nasvet.

Foto: Alenka Rot Vrhovec

Foto: Alenka Rot Vrhovec

3 Individualni pristopi

Kot pri vsaki dejavnosti tudi pri omenjeni prihaja do nepredvidenih zapletov. Večina otrok v razredu je motivirana za pripovedovanje pred sošolci, ne pa vsi, zato tudi ta aktivnost zahteva upoštevanje otrokovih individualnih značilnosti in potreb. Ni receptov, ki bi ponujali univerzalno rešitev; učiteljeva senzibiliziranost je zelo pomembna za zgodnje odkrivanje posameznikovih težav in za izbiro ustreznega alternativnega pristopa.

Če se učenec pripravi za pripovedovanje, pred skupino pa ne spregovori besede, je potrebno učiteljevo posredovanje. Pomembna je pravočasna in premišljena reakcija, ki bo učencu pomagala iz težav in ga spodbudila, da bo pripravljen načrtovano nalogo opraviti. V takih trenutkih otrok potrebuje učiteljevo razumevanje, oporo in zaščito pred morebitnimi obsodbami drugih. Dejavnost je potrebno prekiniti in imeti z učencem kratek pogovor, ki bo na otroka deloval pomirjujoče in se bo končal z dogovorom oz. rešitvijo, ki jo bo predlagal otrok. Če ta meni, da potrebuje temeljitejšo pripravo, je dobro, da se mu to omogoči, zato se mu določi nov datum. Njegovo iskanje rešitve in dogovori, ne le beg pred težavami in prenašanje le-teh na druge (npr. na starše), bodo dobra popotnica za nadaljnjo življenjsko pot.

Na začetku leta je lahko vzrok za nesproščenost in t. i. strah slabo medsebojno poznavanje. Nekateri otroci sami potožijo, da ne želijo pripovedovati pred sošolci. Večina si po spodbudah ali opogumljajočem pogovoru premisli. Če otroka s tem nismo uspeli opogumiti, mu omogočimo pripovedovanje po pouku izven učilnice.

V razredih imamo tudi otroke s posebnimi potrebami, ki imajo specifične motnje na določenih področjih. Potrebujejo posebno pozornost ter možnost izbire načina predstavitve knjig. Potrebno jih je obvarovati pred morebitnimi škodljivimi posledicami.

V slovensko osnovno šolo se vključujejo tudi otroci, ki izhajajo iz jezikovno in kulturno drugačnega mikrookolja. Pri mnogih gre za poljezičnost, saj ne obvladajo svoji starosti primerno niti jezika svojih staršev niti učnega jezika, zato potrebujejo individualni pristop. Pogosto imajo težave zaradi interference, tj. vpletanja prvega jezika v drugega in rabe neknižnih prvin slovenskega jezika, npr. pogovornega jezika. Starši, ki sami ne obvladajo drugega jezika, le-tega ne morejo uspešno posredovati svojim otrokom. Če otrok bolje obvlada jezik od odraslega (tistega, ki mu bere), ga nepravilno naglaševanje in izgovorjava prebranih besed motita, zato je v takem primeru bolje, da odrasli otroku bere v jeziku, ki ga obvlada. Torej, če je mati Madžarka in ne obvlada slovenščine, naj bere otroku knjige v madžarščini. Tak način uporabe jezikov se je v praksi izkazal kot najučinkovitejši (otrok dela najmanj napak in najmanj meša jezika med sabo, stopnja znanja obeh jezikov pa je (običajno) zelo dobra). (ŠUSS 2009, internetni vir)

4 Evalvacija

Pomemben del učiteljevega strokovnega dela je sprotna evalvacija. Učitelj ne more in ne sme 'zaspati' ob lastni utečeni praksi, temveč mora s svojo fleksibilnostjo le-to raziskovati, se strokovno izpopolnjevati in nadgrajevati ter v prakso nepretrgoma vnašati spremembe.

Svoje delo sem evalvirala na tri načine, in sicer:

- s samoevalvacijo,
- s pomočjo staršev,
- s pomočjo učencev.

Po enoletnem izvajanju predstavljene dejavnosti sem lahko izpostavila določena dejstva. Pouk se je vsakodnevno začel umirjeno, ker je šlo za utečeno, ponavljajočo aktivnost. Otroci so imeli večkrat v letu možnost izvesti nekajminutni samostojni govorni nastop. Z naraščanjem števila govornih nastopov so učenci pridobivali izkušnje, kar se je odražalo v večji sproščenosti med pripovedovanjem, v ustrezni glasnosti in hitrosti govora, v uporabi bogatejšega besednega zaklada in v ustrezno strukturiranih povedih. Ker so bile aktivnosti kratkotrajne, se učenci niso dolgočasili, ampak so z zanimanjem poslušali pripovedovalca in spremljali ilustracije. V šolski knjižnici so si pogosteje izposojali knjige. S predstavitvami so vplivali na izbiro literature svojih sošolcev, ki so nato posegali tudi po drugih književnih delih istega avtorja. Predstavljeno knjigo so si radi še enkrat ogledali in si jo izposodili, da so jo doma prebrali oz. ponovno poslušali njeno vsebino.

Učenci so v pogovorih povedali, da se jim je takšen začetek pouka zdel prijeten, ker radi poslušajo pravljice, nekaterim se to sploh še ni zdel pouk, drugi so menili, da so imeli zaradi pripovedovanja dovolj časa za jutranjo 'prebuditv'. Večina jih je glasno izrazila željo, da enak začetek pouka ohranimo tudi v prihodnje.

Ker imajo pri bralni znački pomembno vlogo tudi starši oz. so nepogrešljivi aktivni udeleženci, me je zanimalo, kaj menijo o aktivnosti in obliki izvajanja ter kako sprejemajo svojo nalogo. Dobila sem raznovrstna mnenja in odgovore, od vseh le pozitivna. Tisti, ki jim je branje otrokom utečena praksa, nalog niso sprejemali kot obveznosti. Za boljše razumevanje in ustrezno pripravo na govorni nastop so

le še dodali večkratno branje iste knjige. Otrokovo pripovedovanje so videli kot dobro vajo za sproščeno nastopanje, ki naj bi ga vsak obvladal.

Nekateri so sprejemali branje kot obveznost, ki je za njihovega otroka pomembna in 'koristna' dejavnost. Kasneje, ob zaznavi otrokovega napredka, je obveznost spremljalo tudi zadovoljstvo.

Starši so menili, da sta pečat in učiteljičin spodbuden komentar pomembna motivacija za nadaljnje delo. Zapis jim je služil za pogovor in jim dovolj slikovito pojasnil, kako je otrok opravil govorni nastop in kaj bo potrebno še spremeniti, nadgraditi. V evalvacijske liste so zapisali, da naj se takšna oblika bralne značke nadaljuje, saj po njihovih izkušnjah pozitivno vpliva na bralne in govorne sposobnosti otrok. Otroci v zgodnji šolski fazi vstopijo v svet knjig, si oblikujejo ustrezen odnos do knjig in branja, razvijejo željo po samostojnem branju, urijo spomin in javno nastopanje, bogatijo besedni zaklad, uživajo, ko si izborijo svojih pet minut s starši, imajo samozavestnejši nastop, kar so dobre priprave na govorne vaje v višjih razredih in na predstavitve projektov.

5 Zaključek

Spremenjeno izvajanje bralne značke se je izkazalo za boljše in v mnogih pogledih učinkovitejše, kar je pokazala tudi evalvacija vseh udeležencev, zato jo v tej obliki prakticiram že nekaj let.

Seznami za prijavo pripovedovanja ali recitiranja na oglasni deski pred razredom so polni do konca šolskega leta, čeprav učenci bralno značko osvojijo že mesec ali dva prej. Ob pogledu na plakat so ponosni in se veselijo, saj niso uspeli prebrati samo vnaprej določenega števila knjig in pesmic, temveč so ta cilj celo presegli.

Pri nas je bralna značka postala navada, brez katere se dan ne more začeti. Kljub obširnim učnim vsebinam med poukom zmeraj najdemo čas tudi za druženje s knjigo. Opisana aktivnost pri otrocih vpliva na razvijanje občutka sposobnosti, ki je eden od pogojev za zdrav razvoj osebnosti.

Celoletna dejavnost, ki otroke vsakodnevno popelje v svet knjig, se ob koncu šolskega leta zaključi s podelitvijo priznanj na slavnostni oddelčni prireditvi.

Povzetek

Vstop v devetletko in prihod mlajših otrok v šolo sta bila odločujoča vzroka, ki sta prebudila razmišljanje, kako predruščiti preverjanje prebranih knjig. Da bi si otrok želel ponavljajoče dejavnosti, ga mora ta pritegniti, pri njej se mora dobro počutiti oziroma v njej uživati.

Bralna značka lahko postane del šolskega vsakdanjika. Z njo vzgajamo bralca, govorca in poslušalca. S skrbno načrtovano aktivnostjo dosežemo različne učne cilje in iz dneva v dan omogočamo otrokom stik s knjigo ter ugodje ob njej. Gre za dolgoročno naložbo, s katero si otroci razvijajo jezikovne sposobnosti, ki pa so pomemben, vpliven dejavnik na izobraževalno in poklicno uspešnost.

Sodelovanje učitelja, učencev in staršev je neobhodno potrebno, saj si izvedbo bralne značke v prvih dveh razredih osnovne šole, ko večina otrok šele vstopa med bralce, težko predstavljamo. Za nekatere starše je branje otrokom utečena praksa,

drugi pa nalogo sprejemajo kot obveznost, ki je koristna in pomembna dejavnost za njihovega otroka.

Kot pri vsaki dejavnosti tudi pri omenjeni prihaja do nepredvidenih zapletov. Večina otrok v razredu je motivirana za pripovedovanje pred sošolci, ne pa vsi, zato tudi ta aktivnost zahteva upoštevanje otrokovih individualnih značilnosti in potreb. Prav tako imamo v oddelkih otroke s posebnimi potrebami, ki imajo specifične motnje na določenih področjih, in otroke, ki izhajajo iz jezikovno in kulturno drugačnega mikrokolja. Tudi njih je potrebno obvarovati pred nepotrebnimi stresi. Starši, ki sami ne obvladajo drugega jezika, le-tega ne morejo uspešno posredovati svojim otrokom. Zato je najbolje, da mu berejo v jeziku, ki ga obvladajo.

Senzibiliziranost vsakega učitelja je odločilna za pravočasno odkrivanje posameznikovih težav in za izbiro ustreznega pristopa, ki bo deloval koristno.

Pomemben del učiteljevega strokovnega dela je sprotne evalvacije. Učitelj ne more in ne sme 'zaspati' ob lastni utečeni praksi, temveč mora s svojo fleksibilnostjo le-to raziskovati, se strokovno izpopolnjevati in nadgrajevati ter v prakso nepretrgoma vnašati spremembe.

Literatura

Margareta Dolinšek Bubnič et al., 2003: *Lahko vzgojim uspešnega otroka?* Ljubljana: Epta.

Meta Grosman (ur.), 1997: *Pouk branja z vidika prenove: strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije 12. in 13. septembra 1996*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Tilka Jamnik, 1994: *Knjižna vzgoja otrok od predbralnega obdobja do 9. leta starosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Tilka Jamnik, 2000: S knjigo v svet. V: *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke*. Ljubljana: Rokos.

Matjaž Kmecl et al., 2002: *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja: slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Metka Kordigel, 1997: *Mladinska literatura, otroci in učitelji: komunikacijski model »poučevanja« mladinske književnosti: 1. del*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Paul Kropp, 2000: *Vzgajanje bralca: naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Prevod Andreja Blažič Klemenc. Tržič: Učila.

Miha Mohor, 2000: Ustvarjalna bralna značka. V: *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke*. Ljubljana: Rokos.

Albina Nečak-Lük, 1994: *Večkulturno/večjezično okolje in šola*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

ŠUSS (16. 4. 2009). www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000285.html